

J 177

ELTE ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
Magyar Jogtörténeti Könyvtár

jelzete:

száma:

1026

Leltári szám: 1 660 /196

MAGYAR ALKOTMÁNY ÉS JOG

AZ

ÁRPÁDOK ALATT.

IRTA

HAJNIK IMRE,

JOGTUDOR, A GYŐRI KIR. JOGAKADEMIA IGAZGATÓJA, A MAGYAR JOGTÖRTÉNELEM ÉS KÖZ-
JOG NY. R. TANÁRA, A M. TUDOMÁNYOS AKADEMIA LEVELEZŐ ÉS A M. TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
IG. VÁLASZTMÁNYI TAGJA.

1922. évi
1913. évi

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCCLXXII.

Ara 4 frt. 3

Leltári szám: 1 660 / 196

WJ/R. 23.

MAGYAR ALKOTMÁNY ÉS JOG

AZ

ÁRPÁDOK ALATT.

IRTA

HAJNIK IMRE,

JOGTUDOR, A GYÖRI KIR. JOGAKADEMIA IGAZGATÓJA, A MAGYAR JOGTÖRTÉNELEM ÉS KÖZ
JOG NY. R. TANÁRA, A M. TUDOMÁNYOS AKADEMIA LEVELEZŐ ÉS A M. TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
IG. VÁLASZTMÁNYI TAGJA.

34 (091) (429.02) (022) 1913.
342 (091) (439.02) (022)

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

MDCCLXXII.

Értvös könyv

Magyar Jogtörténelmi Társulat
Budapest, V., Szerb-utca 10.
2389.

Idegen nyelvre történő fordítás jogának fentartásával.

Leltári szám: 1 660 /196

Pest, 1872. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

ELŐSZÓ.

A munka, melynek első kötetét veszi ezennel a t. olvasó-közönség, rendszeres magyar alkotmány- és jogtörténelem megírásának igénytelen kísérlete. Jogtörténelmi előadásaim, melyek élénken éreztették velem ily munka szükségét, indítottak arra, hogy könyvet készítsek hazám ifjúságának, melyből alkotmányos és jogéletünk fejlődési menetével megismerkedhessék, de melyet haszonnal olvashasson a nagyobb közönség is. A tárgynak, legalább részben, újdonsága irodalmunkban a kútfők sürti idézésére késztetett, innét a jegyzetek bősége, de melyeknek, úgy hiszem, nemcsak a fiatal olvasó, hanem a magyar jogtörténelemnek későbbi művelője is hasznát veendi.

Vajha sikerülne munkámnak lendíteni a magyar jogtörténelem művelésén és fokozni az érdekeltséget jogéletünk múltja iránt, mely mint nemzeti létünk egyik legnevezetesebb nyilvánulása teljes mértékben igényli figyelmünket.

Győr, april hó 1872.

Hajnik Imre.

BEVEZETÉS.

I. FEJEZET.

A magyar alkotmány- és jog-történelem fogalma.¹⁾

1. §.

A jog fogalma.

A jog fogalma, hasonlóan a vallás és erkölcséhez, a történelem és a mindennapi tapasztalás tanúsága szerint, mindenkor és minden népnél fen létezett; nem eredménye az tehát bizonyos műveltségnek, hanem művelt és barbár népek öntudatában egyaránt, többé kevésbé tisztán, fellelhető. Világos jelétül szolgál ez annak, hogy a jog fogalma is, hasonlóan a vallás és erkölcshöz, az emberi természetben gyökeredzik, és ép azért megfejtését csakis az emberi természetből nyerheti.

Az ember természete az őt környező lényekétől főleg abban különbözik, hogy nem csak érzéki, hanem szellemi alkatrészszel is bir, melynek segítségével az ember fenlétezése célját eszével felfogni s ennek valóstására akaratával törekedni is képes.

A cél, mely felé az ember ösztönszerűleg törekszik, alapjára nézve azonos a többi teremtetett lényekével, t. i.

¹⁾ A magyar alkotmány- s jogtörténelem fogalmának kifejtése több rendbeli alapfogalmanak magyarázását teszi szükségessé; nevezetesen, hogy mit értünk jog s alkotmány, mit ezek történelme alatt, és hogy mit akarunk jelezni a magyar melléknévvel; csakis ezek ártértése után lehet a magyar alkotmány- és jogtörténelem fogalmának lényegébe behatni.

jóllete; csak hogy az ember ezt nem cselekszi pusztán ösztönszerűleg, hanem öntudatosan, és hogy, kettős alkatrészenek megfelelőleg, nem csupán érzéki, hanem egyszersmind szellemi jóllétet is óhajt. És a mint test és szellem egymástól el nem választhatók, hanem egymást áthatva képeznek egy összhangzó egészet, vagyis az embert: úgy érzéki s szellemi természetének összhangzatos jóllete az, mely után az ember törekszik, mit, ha állandósággal bir, boldogságnak szokás nevezni.

E boldogságot az ember ép azon mértékben fogja megközelíthetni, a melyben neki sikerül, mind érzéki, mind szellemi erői s tehetségeinek a természetüknek megfelelő működési tért megszerezni, és, ezek folytonos tovább fejlesztésével, függettségét fokozatosan enyhítve, tevékenységének folyvást nagyobb szerű tért nyerni.¹⁾

E szakadatlan haladás eszközléséhez az ember embertársai közreműködését igényli, kiknek istápolása nélkül physikailag magát fen nem tarthatná, szellemi behatásuk hiányában saját szellemi erőit ki nem fejleszthetné. Innen, hogy a társaság, melynek létesítésére bennünket már a társulási ösztön indit, az ember végrendeltetése elérésének szükségképi föltétele, s evvel egyszersmind az emberi természet követelménye.²⁾

Rendeltetéséhez képest minden társaság az emberek majd anyagi, majd szellemi érdekeinek kielégítésére

¹⁾ Erre vonatkozólag mondja Ahrens (Jurist. Encyclopaedie Wien, 1857. 20. l.) «Der eine und ganze Lebenszweck des Menschen kann nur liegen in der Vollendung seines Wesens, in der vollkommenen Darbildung seiner Wesenheit, indem er durch die Macht des höheren Unendlichen, Göttlichen in ihm alle Anlagen und Kräfte vernunftgemäss in sich ausbildet, und aus dem unendlichen Gebiete des Seins und Lebens stets aufnimmt und sich aneignet, was ihm mangelt, sich dadurch ergänzt, sein Leben ausfüllt, sein Lebenszweck stetig erfüllt.»

²⁾ V. ö. Pauler Tivadar: Észjogi előtan 8. s. 9. l.

lévén irányozva,¹⁾ keli, hogy e céljának megfelelő működési renddel is birjon, mely szerint a társasági cél elérésére szolgáló eszközök e végre tényleg alkalmaztassanak, az ehhez megkívántató cselekmények véghezvitessenek. E rendből leszámazólag a társaság egyes tagjai tagtársaiktól bizonyos cselekményeket követelhetnek, melyeket ezek véghezvinni tartoznak; mert hisz kell, hogy a társaság mindegyik tagja, ha a társasági célzt akarja (mit a társaságba lépésével nyilvánít, vagy pedig megmaradásával a társaság kebelében, róla észszerűleg feltételezni kell), az ennek elérését létesíteni hivatott működési rendnek magát alávesse, saját szabadságát ehhez mérten korlátozza.

Oly szabályokat, melyek az emberi társaság működésének külső rendjét megállapítják és ez által a társasághoz tartozók szabadságkörét meghatározzák, *jogszabályoknak*, és ezek összegét, tehát a társasági külső rendet, *jognak* nevezzük.²⁾

A társaság joga, feladásánál fogva, iránytadó a társaság tagjaira nézve; az egyesnek tehát, ki a társasághoz tartozik, csakis ezen szabályokhoz mérten szabad cselekednie, és ép azért csupán ahhoz, mi ezen szabályokkal megegyez, van joga. Innen, hogy a jog kettős, u. m. *tárgyilag* és *alanyi* értelemmel bir. Tárgyilag véve, a társasági szabadságkört meghatározó szabályok összegét, vagyis a társasági külső rendet jelöli; alanyilag véve, az ezen szabályoknak megfelelő cselekvési szabadságot.

¹⁾ Alig szükséges megjegyezni, hogy habár valamely társaság az ember kettős érdeke közül csak egyiknek szolgál is, mégis oly társaság mely azt akkóp törekednek létesíteni, hogy ez által az ember másik érdekének kielégítése lehetlenítették, az ember természetének s a társadalmi élet feladásának meg nem felelne.

²⁾ Lényegre nézve megegyez evvel az értelmezés, melyet Ahrens (Jurist. Encycl. 39. l.) ad.

A magán- és közjog, vagyis az alkotmány fogalma.

A jog, mint az emberi társaság működésének állandó, külső rendje, szükségkép annyiféle, a hány neme az emberi társaságnak alakul.¹⁾ Ugyanazon mértékben tehát, melyben a társas összlet szétágazóbb, szövevényesebb lesz, a jog is nyer terjedelemben és különféleségben.

Ha az emberi társas összlet fejlődési menetét tekintjük, kezdetben csak az egyszerű *családi társasággal* találkozunk és benne a szülői és gyermeki viszonyokat szabályozó jogokkal és kötelességekkel. Ha azután idő folytával az egyes családok egymással összeköttetésbe lépve, folyvást nagyobb s nagyobb mértékben szétágaznak s ilykép vérségi kötelék által összefüggő egészet vagyis *törzset* alkotnak meg, melynek tagjai egy irányu gondolkodásuk s együvé valóságuk érzete folytán egymáshoz vonzódnak s ez által kölcsönös támogatásra s védelemre indíttatnak: ekkor bizonyos törzserdekek fognak kifejlődni, melyek kielégítése kedvéért szükséges, hogy az egyes törzstagok magán érdekeiket bizonyos mértékig azoknak alárendeljék, s bizonyos cselekményeket véghez vigyenek, mit a törzstagok az őket átható törzsszellemnél fogva társaiktól követelhetni is hisznek, megtagadását a törzs kebeléből való kirekesztéssel torolva meg. Szóval, a törzsélet s a törzserdekek kifejlődésével karöltve jár bizonyos szervezet létesülése s evvel a családi jog körét túlhaladó törzsbeli jogok s törzsbeli kötelességek keletkezése, melyek a törzs összes tagjai (törzsgyűlés), és a törzsben bármiféle körülménynél fogva iránytadó családnak (családhoz kötött törzsfőnökség) kezelése s felügyelete alatt állanak.

¹⁾ Mert családi, állami élet van, létezik családi, állam és egyházjog.

A törzsszervezet csak csekélyebb erejű és megállapodáshoz még nem jutott, harcziás, vagy pedig nomád életmódot vezető népet elégithet ki. A mint azonban az ily törzs-szerkezetben élő embertömeg, akár természetes szaporodás, akár más, de vele miveltségre, gondolkodásra s társadalmi viszonyaikra nézve rokon elemek csatlakozása által erejében gyarapodva, magának állandó lakhelyet szerez, vagy pedig különböző körülmények folytán kényszerítettik vándor, harcziás életmódjával felhagyni, s bizonyos meghatározott földterületen megtelepedve fennmaradásáról békés uton gondoskodni: akkor az anyagi fentartás nehézségei, és az evvel járó physikai s szellemi munkásság szükségessége érdekeket szülnek, melyek létesítésére nem elégséges többé a törzséletnek inkább csak külső összműködést közvetítő szervezete, és ép azért mindinkább előtérbe fog lépni oly erő hiányának érzete, mely ez érdekeket felfogva s egymással összhangzásba hozva, valósításukra mindnyájuk szerves összműködését közvetitené. És ha ez érzet, melyet joggal lehet «az emberi társaság rejtett köteléké»-nek nevezni, az ily embertömeget arra indítja, hogy ezen, tagjai érdekeit kiegyenlítő és anyagi s szellemi előhaladásukat közvetítő erőt egy külső központi hatalom (fejedelem, tanács, nemzetgyűlés) képében létesíti: akkor ez embertömeg álladalmat alkotott meg. *Mert hisz az álladalom nem egyéb, mint valamely meghatározott földterületen, közös főhatalom alatt, az emberi haladás folytonos eszközlése végett, szerves összműködésre egyesített társaság; mely ismérvek bármelyikének megszűnésével vagy lényeges átalakulásával az álladalom megszűnik, vagy új álladalmi létté alakul át.*¹⁾

¹⁾ Az álladalmi életnek a törzs-életből való kifejlődése itt csak példa gyanánt szolgál az álladalom tényleges alakulásának magyarázatára, mert hisz az álladalom a törzsön kívül még más elemekből is indulhat ki, mint.

Hogy az államot képező társaság tagjainak szerves összműködése a kívánt czélt, t. i. mindnyájok anyagi és erkölcsi haladását eszközölje, annak a rendelkezésre álló elemek s eszközöknek megfelelő, az álladalom tagjaira nézve iránytadó rendben kell véghez mennie. Az álladalmi élet ezen külső, a központi hatalom által fentartandó rendje az álladalom *alkotmánya* e szó tágasbb értelmében, az álladalmi társaság jogi szervezete, vagyis, röviden mondva, *közjoga*.

A közjog ellenében a magánjog áll. Az álladalom létesülésével ugyanis nem szűnnek meg azon társadalmi viszonyok, melyek az álladalmi életet megelőzőleg léteztek, nem a családi s különböző vagyoni viszonyok, sőt inkább ezek minél háborítlanabb s dúsabb fejlődésének létesítése kedvéért alakul ép meg az álladalom. Az állam polgárai nem csak az összeségre vonatkozó, vagyis álladalmi életet vezetnek, hanem saját egyéni céljaikra kiterjeszkedő társas életet is, és ezen az álladalmi élet körén belül lefolyó társas élet viszonyait rendező jogszabályokat nevezik magánjogi szabályoknak, ezek összegét *magánjognak*.

3. §.

A közjog s magánjog összefüggése az étellel.

Közjog és magánjog az álladalmi s társadalmi életnek csak külső, állandó rendjét képezik, de nem hozzák létre ezek feltételeit s a bennök működő elemeket, hanem ezek bizonyos tényleges viszonyok által advák.

Az álladalmaknak, mint a társadalmaknak is, cél-

p. a községből, vagy valamely vezérnek hadakozás és foglalás végett különböző elemekből alkotott csapatjából s a t., mely eltérő kiindulása az álladalmi életnek, ennek még későbbi korában is felismerhető, sajátiaság jelleget kölcsönöz, mint azt a keleti, a görög s római, vagy pedig a germán államélet története világosan tanúsítja.

juk egy és ugyanaz, de ennek létesítésére koronként, helyenként különböző elemek működven közre, különböző eszközök állván rendelkezésre, ugyanazon czél felé eltérő módon kell haladniok, és ép azért az eszközök alkalmazása s felhasználásának módja s rendje is szükségkép különböző; vagyis a közjogi s magánjogi szabályoknak e viszonyokhoz mérteknek kell lenniök. Más szabályok lesznek például szükségesek a természet által kiválólag földművelésre utalt vidékeken; mások ott, hol a viszonyok az ipart s kereskedést tűzték ki fő nemzetgazdasági iránynak; más intézkedéseket fog igényelni a műveltségben előre haladott, másokat még csak csekély anyagi s értelmi fejlettséghez jutott nép; és hason befolyást gyakorolnak számos egyéb körülmények, mint az éghajlati viszonyok, a lakosság sűrűsége s gyér volta, annak eszmejárása s tevékenységi iránya, helyzete s a t.

Ily, álladalmak és társadalmak szerint változó, viszonyoknak és erőknék összműködése, koronként, helyenként, bizonyos álladalmi vagy társadalmi jelenségeket hoz létre, melyeket, a mennyiben állandósággal birnak és az álladalmi vagy társadalmi életben jelentősebb szerepet visznek, *álladalmi* vagy *társadalmi intézményeknek* (politikai, socialis institutióknak) szokás nevezni.

A jog ezen, a társadalom s álladalom tényleges viszonyai által adott, alakulásokat nem semmisítheti meg, sőt nem is szabad ellenük működnie, mert ez által a társadalom vagy az álladalom erőit zsibbasztaná, azok természetes működését nehezitené; hanem inkább kell, hogy a jog az illető társadalmi s álladalmi intézmények rendszeres fejlődését elősegítse, és ezek működése külső, látható szervezetének megállapításával őket minden visszaélés s elfajulás ellenében biztosítsa. A társadalmi

s álladalmi intézmények működésének állandó, külső rendje az illető intézmény jogát képezi, és ez magában véve alkotja a megfelelő *közjogi* vagy *magánjogi intézményt*.¹⁾

A jogintézmények ezen természetéből szoros összefüggésük az álladalmi s társadalmi intézményekkel önként következik, és evvel ezek összegének is, vagyis az álladalmi s társadalmi életnek benső kapcsolata a jogintézmények összegével, vagyis a jogélettel; — sőt e benső kapcsolat e kettő összhangját is követeli. Mert ott, hol az álladalmi s társadalmi élet külső szervezete az ezeket megalkotó elemek természetszerű működésével ellentétbe jut, a folytonos surlódás közöttük magának az álladalmi s társadalmi célnak elérését nehezíti; sőt, ha nagyobb mérveket ölt magára és huzamosb ideig tart, álladalmi és társadalmi rázkódtatásokhoz vezet.

4. §.

A jogi szervezet módosításának szükségessége. Az alkotmány s jogtörténelem fogalma.

Az álladalmi s társadalmi életnek a viszonyok által kivánt összhangzata a jogélettel azt eredményezi, hogy a jogrendszer, melyben amazok mozognak, merev nem lehet.

Mihelyt ugyanis valamely társadalom tagjai bizonyos szervezet mellett és a rendelkezésükre álló eszközökkel a társadalmi cél felé jelentékenyebben haladtak,

¹⁾ Például, ha valamely államban bizonyos foglalkozásu osztály, gazdagsága s tevékenysége folytán, túlsúlyra vergődik, természetszerűleg bizonyos előkelő szerepet fog az illető álladalom kebelében igényelni, minek folytán szükségessé fog válni, nehogy ez osztály túlsúlyával visszaéljen s a többi néposztályokat nyomja, ezen szerepet s befolyást körülírni s meghatározni: amaz fogja a nemesség társadalmi intézményét, emez a nemesség jogintézményét képezni. — Hasonlóan lehet a különböző néposztályok, a birtokszervezet, házasság s a t. társadalmi s álladalmi és jogintézményeit kifejtteni.

vagy, más szavakkal mondva, a művelődésben egy-egy lépést előre tettek: nem csak hogy más eszközökhöz fog-nak nyulni a további előhaladás eszközlésére, vagy leg-alább a régieket más módon alkalmazni, hanem a társa-dalom gyakran elemeiben is átváltozik. Ha például az ipar s kereskedelem fejlődésével egy új elem, a városi elem létesül, ezzel sajátlagos városi élet, az ingó vagyon nagyobb érvényre emelkedése az ingatlan mel-lett, a munka nagyobb becsülése s a t. fognak bekövet-kezni.

Megváltozván ilykép a társadalmi működés feltéte-lei, minősége, iránya, annak rendjének is ezekhez mér-ten átváltoznia kell; vagyis a jogi szervezetnek a tár-sadalom tényleges átalakulásához képest szintén át kell alakulnia. Innen, hogy a jelenben ép úgy, mint a multban találkozhatunk folytonos, nem ritkán véres rázkódtatásoktól kísért alkotmányváltozásokkal és a tör-vénykönyvek átdolgozásával; és innen, hogy alkotmány s jog, a mint az álladalmi s társadalmi élettel folyvást tovább alakulnak s fejlődnek, történelemmel is birnak. Mert hisz a mi időben, térben átváltozik, fejlődik, annak történelme van.¹⁾

Alkotmány és jogtörténelem alatt tehát érteni kell: az álladalmi s társadalmi szervezet fejlődésének rendszeres előadását.

Szorosan véve elégséges volna az egyszerű jogtör-ténelem elnevezés, minthogy a jog fogalma alatt a jog-élet mindannyi nyilvánulásai, tehát a közjog, magánjog, büntetőjog, perjog stb. rejlenek: de miután, ha jogról minden további hozzátétel nélkül szólunk, alatta rend-szerint csak a magán- s büntetőjogot és az ezek érvé-

¹⁾ «Was daher immer Veränderungen leiden mag, kann Gegen-stand einer Geschichte sein,» mondá már Rotteck. Allgem. Geschichte. Einleitung §. 3.

nyesítésére szolgáló perjogot értjük, kevésbbé pedig a politikával szorosabb összeköttetésben álló s azért változóbb közjogot vagyis alkotmányt, czélszerűbbnek látszik tárgyunk tartalma s köre jelölésére az alkotmány s jogtörténelem elnevezéssel élni.¹⁾

5. §.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem fogalma.

Habár a fentebbiek szerint az alkotmány s jog fogalma, sőt ezeknek lényegesebb nyilvánulásai általánosoknak mondhatók, mégis az emberiség nem vezet közös álladalmi s társadalmi életet, mert észszerűleg nem is vezethet. A társadalmi, az álladalmi cél elérésére vidékek s korszakonként különböző eszközök állnak rendelkezésre, különböző utak követendők, és ép azért más-más tulajdonságok igényeltetnek azok részéről, kik társadalmat vagy álladalmat bizonyos helyen, bizonyos korszakban megalkotni vagy fenntartani akarnak.

Más tulajdonságok kívántatnak meg álladalom alakításához s fentartásához termékeny, mint terméketlen vidéken; mások harcziás, vad népek, mint békés művelt nemzetek közepette; mások az álladalmi lét feltételei Ázsia sivatagjain, mások Európa szívében; mások voltak azok a középkorban, mások napjainkban.²⁾

¹⁾ A német jogtudósok által használt állam- s jogtörténet (Staats- und Rechtsgeschichte) elnevezés annyiból helytelen, hogy az államtörténet fogalma nem szorítkozik csupán az állam jogi szervezete fejlődésének előadására, hanem kiterjed az állami élet mindannyi nyilvánulásaira, és értelme csak akkor van, ha, mint a német jogtudósok, az államot pusztán mint jogi szervezetet vesszük, megfelelőleg Bluntschli azon mondásának: Der Staat, wie er ist, ist das Staatsrecht.

²⁾ Mindezen különböző tényezők hatását vizsgálni és kifejteni a politikai tudományok, különösen pedig az u. n. általános államtan feladata. V. ö. Kautz: Politika vagy Országásztan. Pest, 1862. és Kogler: Általános vagy elméleti államtan. Pest, 1868.

Ez magyarázza meg az álladalmak keletkezését s nagyobbodását, hanyatlását s eltűnését.

A népet, mely azon tulajdonságokkal bir,¹⁾ melyek bizonyos helyen, bizonyos időben, álladalom létesítésére s fentartására megkívántatnak, és melynek ép azért sikerül egy bizonyos területen lakozókat egy álladalmi s társadalmi közületbe egyesíteni, a melyben az ő eszméjára iránytadó és melynek élete tehát tőle nyeri jellegét: az állam-alkotó népnek vagyis *nemzetnek*²⁾ hívják s az illető területen fenlétező álladalmi s társadalmi életet utána nevezik el. Ily értelemben szólunk görög, római, francia, német álladalmi s társadalmi életről, vagyis, minthogy mindezeknek külön szervezeteik volt vagy van, görög, római, francia, német alkotmány- s jogról; és miután ezeknek az álladalmi s társadalmi élet fentebb kifejtett természeténél fogva fejlődési menetök volt, vagy még jelenleg is van, lehet például görög, római, francia, német alkotmány- és jogtörténelemről szólni.

E különböző alkotmány- s jogtörténelmekhez sorakozik a magyar is.

A négy folyam partjain, a három orom alatt elterülő vidékeken, századok lefolyása alatt több néptörzs eredménytelenül törekedett álladalmat megalkotni; mig-nem végtére a kilenczedik század hanyatlásával a magyar népfajnak sikerült, sajátlagos tulajdonságaival és az akkori körülmények mellett, az itt lakozó különböző néptörzseket egy álladalmi s társadalmi közületbe egye-

¹⁾ Igaza van Laurent-nak, midőn (la Féodalité et l'Église. Paris, 1865.) írja: «Cependant les nations sont de Dieu, douées comme les individus des facultés particulières, elles ont chacune leur mission dans le travail général du genre humain.»

²⁾ Nemzet alatt itt politikai, nem pedig fajbeli nemzetiséget kell érteni. A nemzetiség fogalmára és e kettő megkülönböztetésére nézve lásd B. Eötvös József: A nemzetiségi kérdés. Pest, 1865.

síteni, és erre eszmejárása s nemzeti sajátlagosságaihoz mért jelleget ütni. Nem azért nevezzük tehát magyarnak az itteni álladalmi s társadalmi életet, mintha az csupán a magyar népfajé volna, mert hisz benne részt vesznek mindazon népfajok, melyek a magyar szent korona területén laknak; hanem azért, mivel a népfaj, mely azt megalkotta, annak egész valóját szellemével áthatotta és századokon által egész napjainkig fenn tartotta, a magyar volt.

A magyarnak ezen nemzeti individualitásán alapszik a magyar alkotmány és jog sajátlagossága és evvel a magyar alkotmány- s jogtörténelem is, mint történelme azon jogi szervezetnek, a melyben a magyar álladalmi s társadalmi élet koronkénti kifejlődése külső kifejezést nyert.

Magyar alkotmány- s jogtörténelem alatt ugyanis nem lehet egyebet értenünk, mint a magyar álladalmi s társadalmi élet jogi szervezete fejlődésének rendszeres előadását.

II. FEJEZET.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem ismerete.

1. §.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem mint különös jogtörténelem.

A magyar alkotmány s jogtörténelem, fogalmához képest, a *különös alkotmány- s jogtörténelmekhez* sorakozik, melyekkel szemben az *egyetemes alkotmány- s jogtörténelem* áll, a melyhez amazok ép úgy viszonylanak, mint a világtörténelemhez az egyes nemzetek közönséges történelme.

Az egyetemes alkotmány- s jogtörténelem a világtörténelemmel vagy pedig az egyetemes irodalomtörténettel hason alapokon épül.

A világtörténelem ugyanis azon vigasztaló tanuságot nyújtja, hogy bármily mértékben süllyedjenek is egyes nemzetek, az emberi nem általában véve mégis folyvást előre halad; ¹⁾ és hogy a mint a nagy világtörténelmi korszakok egymás után következnek, az emberi, miveltségi haladásához képest, folyvást újabb s újabb, és pedig tökéletesebb álladalmi s társadalmi alakzatokat és velök kifejtettebb alkotmány- és jogintézményeket hoz létre. Kutathatnunk kell ennek folytán, hogy

¹⁾ «Aujourd'hui que nous avons derrière nous plusieurs âges de l'humanité nous nous formons une vue plus consolante de ses destinées. Elle n'est pas le jouet d'une aveugle fatalité, elle ne parcourt pas toujours le même cercle de fautes et de misères; il se fait un progrès incessant, continu vers un terme idéal, qui se réalisera dans les limites de l'imperfection humaine», mond Laurent. (Études sur l'histoire de l'humanité. VII. 24. l.)

az emberi nem fejlődésének egyes korszakaiban bizonyos elemek s viszonyok összműködése mikép eredményezett bizonyos korszellemet s ez által áthatott álladalmi s társadalmi szervezetet; vagy, hogy mikép lőnek az egyes korszakok alatt a következőkben jelentkező előrehaladottabb szellem és az ennek megfelelő tökéletesebb álladalmi s jogintézmények előkészítve, mignem végtére az ujkori civilisatio alkotmányos formái s jogintézményei létrejöttek.

Rendszeres előadása ezen fejlődésnek a régi *kelet* népeknek a vallási étellel oly bensőleg egybefűzött alkotmányos s jogéletétől, a *görög* s *római* status- s socialis szerkezet, és ennek bukásával a *keresztény hűbéri középkor* álladalmi s társadalmi formái felé, és végtére ezek szétbomlásával a *jelenkori*, az egyenlőség s szabadság eszméire fektetett álladalmi s társadalmi intézményekhez: képezné az *egyetemes alkotmány- s jogtörténetet*, mely ép úgy viszonylik a különös jogtörténelmekhez, mint a világtörténelem az egyes nemzetek közönséges történelméhez,¹⁾ s minek szellemes kísérletét Laurent, gent-i tanár, az emberiség történelme felett irt tanulmányokban birjuk.²⁾

Az egyetemes és különös, vagyis valamely egyes

¹⁾ Szépen mondja erre nézve Stein: «Auf der gemeinsamen Grundlage der Persönlichkeit und ihrer Freiheit ruhend, können sie (t. i. a különös jogtörténelmek) nicht zufällig einander nebengeordnet sein; wie alles was diesem Leben gehört, in ewigem Fortschritt vorwärts arbeitet, müssen auch sie Glieder dieses Fortschrittes sein. Dem ganzen dieser Geschichte als Momente gehörig, werden sie damit zu Stufen der Entwicklung der Menschheit und ihre selbstständige Bedeutung ist die, selber nur eine bestimmte Gestalt der Freiheit zu sein. So tritt das, was sie alle umschlingt, hervor aus der Ordnung der einzelnen und die Idee einer Rechtsgeschichte der Welt ist der Sporn und das höchste Ziel für die Erforschung der Rechtsgeschichte des einzelnen Volkes.» Warnkoenig und Stein: Französische Staats- und Rechtsgeschichte III. köt. 2. l.

²⁾ A munka czime Laurent F.: Études sur l'histoire de l'humanité, mindedig 15 kötet.

nemzet jogtörténelme között foglal helyet a *viszonylagosan egyetemes és viszonylagosan különös* alkotmány- s jogtörténelem, milyen például az európai jogtörténelem.¹⁾

E hármas megkülönböztetés iránytadó egyes jogintézmények történelmi fejtegetésénél is, miután számos jogintézmények fejlődési menetét nem pusztán csak különös, azaz nemzeti, hanem igen gyakran viszonylagosan egyetemes, sőt általános egyetemes jogtörténelmi szempontból is lehet tárgyalni.²⁾

2. §.

A magyar alkotmány s jogtörténelem tárgya s feladása.

A különös jogtörténelmek sorába tartozó magyar alkotmány- s jogtörténelem tárgyát a magyar álladalmi s társadalmi élet jogi szervezetének, vagyis a magyar nemzeti jogéletnek fejlődése képezi, és feladása e fejlődési menetet hiven feltüntetni.

E végre a magyar alkotmány- s jogtörténésznek ki kell fejtenie az elemeket, melyekből a magyar álladalmi és társadalmi élet megalakultak, az alapokat, melyeken ezek nyugszanak, és fel kell derítenie, hogy mikép létesült ez elemekből és ez alapokon egy sajátlagos magyar álladalmi s társadalmi rend, miféle szellem hatotta ezt által és képezi tehát éltető elemét. És ezek után a magyar jogtörténész nyomozni fogja, hogy mikép kellett a magyar álladalmi s társadalmi élet ezen külső rendjének, azok elemei, tagjaik gondolkodása s a kor

¹⁾ Egyetemes európai jogtörténetnek jeles kezdeményezését birjuk Wenzel Gusztávtól: Egyetemes európai jogtörténet. I. Rész. Pest, 1868.

²⁾ Így például Gans az örökösödési jogot, Unger József a házasság intézményét egyetemes jogtörténelmi kifejlődésükben tárgyalják ismeretes műveikben; vagy Guizot a képviselői rendszer alakulását, mint az általános európai jogtörténelem kérdését fejtegeti.

iránya változtával, időszakonként átalakulni, mig nem a jelen álladalmi s társadalmi szervezethez, mint végeredményhez eljut.

Nem járna el tehát helyesen a magyar jogtörténész, ha a korszakoként Magyarországon fenállott közjogi s magánjogi intézményeket merően elősorolná, és nem volna tekintettel a magyar álladalmi s társadalmi élet fejlődésére és ennek a jogrendszerre gyakorolt befolyására. Feladása inkább az, hogy a magyar álladalmi s társadalmi viszonyokból, mint természetes forrásaikból, fakaszsa ki nemzeti jogintézményeinket és azokkal kapcsolatosan vizsgálja ezek fejlődését s hanyatlását; szóval a *jogintézményeket azon szerves összeköttetésben az élettel* és egymás között tüntesse fel, a milyenben azok egykor tetteleg jelentkeztek; — csakis ekkor fogván a jogtörténet az egyes korszakokban szerepelt magyar jogintézmények szükségessége s helyessége, tehát jog- és czélszerűségéről az olvasót meggyőzhetni s evvel reá nézve tanulságossá válhatni.

Midőn azonban a magyar jogtörténet, feladásához mérten, a magyar álladalmi s társadalmi élet fejlődését is feltünteti, főleg ezek állandó viszonyai, intézményei alakulására lesz tekintettel, miután ezek szülik a jogintézményeket; a bennök működő személyekre és változó viszonyaikra csakis annyiban, mennyiben ezek állandó viszonyok szerzői vagy jelentősebb mérvben lendítői voltak.

A magyar álladalmi s társadalmi élet, mint a magyar jogélet természetszerű alapja feltüntetésének kívánalmából önkényt következik a magyar alkotmány- s jogtörténelem tárgyalásának még egy másik követelménye, ha ugyanis annak feladását, a magyar jogélet fejlődése hű előadását akarjuk.

Európa népeinek kifejlődésében, mióta a keresztény

vallás földrészünkön uralkodóvá vált, bizonyos közösség észlelhető, és evvel az eszmék általános, minden népekre kiterjedő hatalma. Időszakonként új meg új eszméket látunk felmerülni s egyes népek körében nagy mozgalmakat előidézni; és ez eszmék hatása ismétlődik a többi nemzetek életében is, csak hogy az egyiknél előbb, a másiknál később, valamint nem egyenlő erővel s ennek folytán különböző eredménnyel az eltérő viszonyok szerint, melyek az egyes nemzeteknél ez eszmék hatását megelőzték.¹⁾ A magyar nemzet, mint egyik lélettéljes tagja az európai népek társaságának, szintén nem vonhatta ki magát soha egészen az abban uralkodott eszmék hatása alól: sőt inkább álladalmi s társadalmi viszonyainak az európai koreszmékkel kapcsolatos átalakulása mellett, jogélete terén folyvást újabb, sajátlagos magyar, de mindamellett mégis európai jelleggel is bíró intézményeket (például az ösiséget) látunk keletkezni.²⁾

Európai álláspontra kell tehát emelkednie a jogtörténésznek a magyar jogélet fejlődése előadásánál; kísérnie kell az európai koreszmék alakulását s ezek jelentőségét; vizsgálnia, hogy mikor, miféle tényezők közreműködése folytán és mikép hatottak ez eszmék álladalmi s társadalmi életükre; és végtére fel kell derítenie, hogy jogintézményeink mely alkatrészei születtei az európai koreszméknek, s viszont melyek eredményei a nemzet sajátlagos gondolkodásának és ez által áthatott viszonyok erejének. Mert hisz csak az általános-ság körén belül ismerszik meg a különlegesség; csakis összehasonlítás útján másokkal tűnik ki valamely em-

¹⁾ V. ö. Bárá Eötvös József: A nemzetiségi kérdés. Pest, 1865. 1—8. lap.

²⁾ V. ö. Hajnik Imre: Magyarország és a hűbéri Európa. Pest 1867. 12. lap.

bertömeg nemzeti egyedisége, melyet megismerni s feltüntetni az újabbkori kutatások általános törekvése, és kell, hogy iránytadó legyen nemzeti életünkre vonatkozó tanulmányainknál is.¹⁾

¹⁾ Ide vonatkoznak Stein Lőrincznek (Geschichte des französ. Strafrechtes und des Processes. Basel 1846) következő szavai: «Erst innerhalb der Allgemeinheit gibt es wahre Individualität; und wer nach dieser strebt, der beginnt selber eben dadurch schon über die Grenzen derselben hinauszublicken, weil das Individuum erst an dem anderen Individuum rechte Form und Persönlichkeit gewinnt. Gemeinsam aber ist allen Forschungen unserer Zeit der Drang, die Eigenthümlichkeit und Selbstständigkeit zunächst unseres Volkes, im Einzelnen, wie im Allgemeinen wiederzufinden» u. l.

III. FEJEZET.

Az alkotmány s jogtörténelem helyzete a tudományok körében, és a magyar alkotmány- s jogtörténelem viszonya a rokon szakokhoz.

1. §.

Az alkotmány s jogtörténelem mint jogtudomány.

Nincs tudomány, mely tanai egész összegével szülemlik meg; sőt inkább az egyes tudományok elvei csak egymás után, hosszas s fokozatos kutatás alapján lőnek kifejlesztve, és a tudományos téren uttörő egyéniségek által felvetett új szempontok segélyével újabb s újabb rendszerekbe fűzve. A tudományok, a szellemi világ ezen termékei, mint az anyagi világéi, szintén gyenge csirákból fakadnak, idővel fejlődnek, erősülnek és szétágazásuk s feloszlásukkal ujaknak adnak életet.¹⁾ E fejlődési menetnek megfelelőleg a tudományok történelemmel bírnak, mely az emberi nem multja legfényesebb, legtisztább lapját képezi.¹⁾

Ily történelme minden tudománynak van. De mig azon tudományok, melyek, mint a matematikai s természettudományok, tanaikat bizonyos öröktörvényeknek alávetett jelenségekre fordított észlelés s erre alapított következtetés útján nyerik, csakis ezen törvények felis-

¹⁾ Bizonyítja ezt az egyes tudományköröknek történelme; például a politikának elválasztása a jogtól, s mindkettőnek további szétágazása.

²⁾ Ide alkalmazhatók Gibbon eme szavai: «The history of the empire is the record of human misery; the history of the sciences is that of the greatness and happiness of mankind. If this last branch of study should be, for a thousand considerations, esteemed precious in the eyes of a philosopher, the reflection now made should render it dear to every philanthropist.» Essay on the Study of literature című dolgozata bevezető szavai.

merése s rendszerezésére vonatkozó történelemmel birnak: addig azon ismeretköröknek melyek elvei az emberi élet változó viszonyai által advák, nem csak ez elvek tárgyalásával, hanem ezek keletkezése s fejlődésével is foglalkozó történelmük van.

A tudományok mivélésének történelme a tágasb értelemben vett irodalom-történetnek lényeges alkatrésze; az egyes tudományok elveinek fejlődési menete ellenben az illető tudomány kiegészítő, t. i. történelmi része. Így a nemzetgazdászati, politikai, jogi s bölcséleti elvek fejlődése, jelentőségük emelkedése s hanyatlása, az ezeket rendszeresen előadó nemzetgazdasági, politikai, jogi, vagy bölcséleti tudományok tárgyát képezik.

E történelmi rész nem ritkán már egyes tudomány-nál kiváló jelentőségű és evvel külön tárgyalásra érdemes lehet; vannak azonban egész tudománykörök, melyekhez tartozó tudományok ugyszólván kivétel nélkül birnak ily történelmi részzel, melyek között ép oly benső kapcsolat ismerhető fel, mint az illető tudományok tanai, dogmatikus részei között. Szükségkép advák ez által bizonyos általános szempontok, melyekből az ily tudománykörök összes elveinek fejlődési menete tekinthető, és így az abban foglalt különböző tudományok történelmi részei összefüggő, szerves egészsze összeferaszthatók. Önálló tudomány alakul meg evvel, mely a mint világát az illető tudománykör mindannyi alkatrészeire veti, mellettük mint önálló tag illeszkedik be abba, mint annak történelmi tudománya. Ily értelemben tartozik a bölcséleti elvek történelme a bölcsészeti, a nemzetgazdasági vagy politikai elveké a politikai tudományok köréhez, és végre az alkotmány- s jogtörténelem a jogtudományok sorába.¹⁾

¹⁾ A jogtörténet ép annyi alappal önálló tudomány, mint a különböző jogi szakok bölcséleti részei rendszeresítve, mint jogbölcselem.

Mindegyik jogi szak bir ugyan történelemmel, de mindamellett a magán, büntető, közjog stb. történelmének merő egybevetésével még nem szülemlik meg az alkotmány- s jogtörténelem, hanem e végre szükséges, hogy a jogélet ezen különböző részeinek egymással és az étellel való szerves összefüggése s kapcsolatos tovább fejlődése is feltüntetve legyen; s történelmünk oly életteljes egészzé legyen összeforrasztva, a milyenben kezdettől fogva jelentkeztek.

Csak is az ily alkotmány- s jogtörténelem foglal el önálló helyet a jogi szakok mellett; csak is az ily értelemben vett magyar alkotmány- s jogtörténelem szerepelhet önállólag a magyar jogi tanszakok között.

2. §.

A jogtörténelem rokontudományai, és különösen viszonya a jogbölcselemhez.

Az alkotmány- s jogtörténelem is részesül a tudományok egymásra való kölcsönhatásában,¹⁾ sőt egynémely tudománnyal keletkezéséhez, majd ismét feladása s tárgyához képest szorosabb összeköttetésben, u. n. tudományos rokonságban áll; nevezetesen a *jogbölcselettel*, az *egyetemes történelemmel* és a *tételes jogtannal*; az elsőnek nélkülözhetlen szövetségese, a másodiknak lényeges alkatrésze, a harmadik ismeretének egyik szükségképi feltétele lévén.

Jogtörténet s *jogbölcselet* egymást mintegy kiegészítik. Kutatva a népek jogintézményeit, és kifejlesztve azokat az álladalmi s társadalmi élet viszonyaiból, a

¹⁾ Szépen fejezi ki a tudományok összeköttetését Gibbon: «The more deeply the sciences are investigated, the more clearly is it seen that they are all connected. They resemble a vast forest, every tree of which appears, at first sight, to be isolated and separate, but on digging beneath the surface, their roots are found to be all interlaced with each other.» (Essay on the Study of Litterature.)

mint azok lépésenként egymásból alakulnak, a jogtörténész szükségkép eljut viszonyokhoz, a melyekben működő tényezők s erők nem advák esetleges okok által, hanem a világrend örök, változhatatlan követelményeiként jelentkeznek: és itt a jogtörténész kénytelen átadni a kutatás fonalát a bölcész kezébe, hogy ez a társadalom természetét, a világrend örök törvényeit és ezek összefüggését a jog fő elveivel kimutatva, a jogtörténelmi kutatások hullámzó láncolatát természetes kiindulási pontjukhoz függeszsze, s evvel azoknak bizonyos egységet, állandó alapot adjon.

De viszont a bölcész, mihelyt vizsgálódásai tulterjeszkednek a jogélet általános s állandó alapjain, és az ezeken egyes népeknél kifejlődött jogintézményeket bírálja s azok okait, szellemét vizsgálja: okvetlenül szorul a jogtörténész karjára; csak is ez által nyújtott adatok alapján lévén képes a tételes jogintézmények jog- és czélszerűségét megbirálni, ezek szellemét felderíteni.

Habár tehát jogtörténet és jogbölcselem tárgyuk s feladásukra nézve különböznek; habár amaz tanait a tapasztalásból meríti, emez inkább az okoskodásból: mégis kapcsolatosan képezik a jogtudomány szükségképi alapzatait, melyek elseje nélkül jogi ismeretünk chimericus volna, a második hiányában pedig felületes és határozatlan maradna.¹⁾

¹⁾ A jogtudományra is illenek Gibbonnak az emberi ismeretekre egyáltalában mondott szavai: «All sciences are founded upon reasoning and facts. Without the latter our studies would be chimerical; deprived of the former, they would be blind.» U. o. És ép e két tudományra vonatkozólag mondja igen szépen Feuerbach (Über Gesetzgebung u. Rechtswissenschaft 57. l.) «Das empirische Wissen gibt der Rechtswissenschaft den Körper, das philosophische den Geist. Ohne jenes ist sie ein Gespenst, das nicht der Mühe werth ist, dass man nach ihm greift, weil es unter den Händen verfliegt; ohne dieses ist sie ein Gerippe, ohne Mark und Fleisch, oder vielmehr ein Leichnam ohne Seele und Leben. Ohne Philosophie bleibt die Jurisprudenz in der Dummheit, ohne empirische Gelehrsamkeit

3. §.

A jogtörténet viszonya a közönséges történelemhez.

A történelem, e szót szorosabb értelemben véve, az emberiség, vagy ennek alkatrészeit képező, külön személyiséggel bíró népösszegeknek, vagyis nemzeteknek életét, viszontagságait adja elő. Szükségkép ki kell tehát terjeszkednie ez élet mindannyi nyilvánulásaira, az anyagi s szellemi téren egyaránt. A világtörténész, valamint egyes nemzetek történetírója figyelemmel lesz az álladalmi, vallási, erkölcsi, tudományos mivelődésre ép úgy, mint az ipari, gazdasági, kereskedelmi életre, és kell, hogy figyelemmel legyen a jogéletre is. Mert hisz mindezek kölcsönhatásukban és kapcsolatos továbbfejlődésükben véve, tehát együttesen, alkotják az emberi nem, vagy valamely nemzet életét,¹⁾ melyek egyike vagy másik mellőzésével ez élet feltüntetése hézagossá, sőt nem ritkán hazug volna.²⁾

És különösen a jogi szervezet igényli a történész figyelmét, mert az, mint az álladalmi s társadalmi élet külső rendje, számtalan szálakkal függ össze a népek életével, fejlődésüknek majd hatalmas elősegítő eszközét,

wird sie rasend. Der Rechtsgelehrte ohne ein ausgebreitetes empirisches Wissen wird höchstens ein philosophischer Schwätzer; der Empiriker ohne Philosophie ist ein Barbar oder ein Pedant.»

¹⁾ Hogy a népélet különböző tényezői benső összefüggése és szerves összműködése mindinkább felismertetik s méltányoltatik; az a politikai tudományok, de különösen a statistika beható mivelésének eredménye, minek jótékony hatása a történelmi tanulmányok terén folyvást fokozottabb mértékben érezhető.

²⁾ Ép az, hogy valamely népélet, vagy pedig történelmi korszak hüccesetelése oly szétágazó tanulmányokat tételez fel, és nem csak részletező, kritikailag boncsoló, hanem egyszersmind összesítő és magasabb álláspontra emelkedni képes elmét igényel: oka, hogy oly nehéz a történetíró tiszte, s hogy valóban nagy történetíró sokkal ritkább jelenség, mint bármely más tudományág kitűnő mívelője.

majd ismét nyügét képezve; úgy hogy e jogi szervezet főbb vonásainak ismerete nélkül a nemzeti élet fejlődésének helyes felfogása lehetetlen.

E jogéleletet azonban a történész természetesen csak is az általános népélet szempontjából tekinti, mint ennek egyik kiegészítő nyilvánulását; oly részletes tárgyalására, a milyenben azt a jogtörténet részesíti, sem hivatása, sem érkezése. A világ vagy pedig egyes nép történelme mellett tehát ép úgy megáll az egyetemes vagy különös jogtörténelem, mint akár az irodalom, akár a nemzetgazdászati élet egyetemes vagy különös történelme.

De ha ezek szerint a jogtörténet a közönséges történelem pusztán alkatrészénél több is, mégis az egyetemes, valamint a különös jogtörténelem nem nélkülözhetik a világ vagy pedig az illető nemzet pragmatikai történetének ismeretét; sőt ezek amazok sikeres művelésének mellőzhetlen feltételét képezik. A jogélet, mint az összes népélet egyik nyilvánulása, szükségkép osztozódik a szellemben, mely ezt koronként áthatja, s mely szellem ép a népélet mindannyi terén működő tényezők s erők összehatásának eredménye. Mennyivel inkább ismerjük a népéletet egyáltalában, annyival mélyebben hatolunk a jogélet szellemébe, s annyival világosabban fogjuk fel ennek egyes jelenségeit; — mert hisz a szellem, mely az egyes népek jogát áthatja, ezek sajátlagos nemzeti gondolkodásának csak részecskéje.¹⁾

¹⁾ Ide illenek Riehl (W. H.) szavai: «Der Rechtsgelehrte spürt den Urkunden des deutschen Rechtes nicht blos in alten Gesetzen nach, sondern auch in alten Volkssitten und Sprüchen. Er weiss, der Geist unseres Rechtes ist ein Stück Volksgeist.» Die deutsche Arbeit. Stuttgart, 1862. 10. l.

4. §.

A jogtörténet viszonya a tételes jogtanhoz.

A jogtörténet állása a tételes jogtanhoz az eddig előadottakból önként következik; nevezetesen a jogéletnek fentebb kifejtett összeköttetéséből az álladalmi s társadalmi élettel.¹⁾

A népek jogintézményei ugyanis, mint a népélet tényezői s erői összműködésének eredményei, a mult szülöttei; megértésük kulcsát tehát a mult felderítése képezi. Valamint a physikai világ tünetényeit voltaképen csak akkor ismerjük, ha tudjuk, hogy miféle tényezők hozták azokat létre és mily összehatás folytán; a mint ítéletünk egyes egyéniségek felett csak is multjok ismeretére fektetve lehet alapos: úgy a jogász sem mérlegelhetné helyesen a tételes jogintézmények értékét, ha nem tudná, vajjon az okok, melyek ezeket létrehozták, még működnek-e, s vajjon a szellemnek, mely nekik életrevalóságot kölcsönzött, kivesztével, nem törpültek-e élettelen vázakká.²⁾ E tekintetben a jogász vezére a történeti fürkészésnél más nem lehet; vagyis a jogtörténelem a tételes jogtan egyik mellőzhetlen alapját képezi.³⁾

5. §.

Az alkotmány s jogtörténelem segédtanai.

Mindazon tudományok, melyekkel az alkotmány s jogtörténelem tudományos rokonságban áll, egyuttal

¹⁾ Lásd e munka első fejezetének 3. §-át.

²⁾ Helyesen mondja erre nézve Unger József: «Was immer als ein Gegenwärtiges und Heutiges erscheint, lässt sich nur insofern richtig erkennen und begreifen, als es zugleich als das Erzeugniss und Resultat des Vorangegangenen betrachtet wird, und das Gewordene und Bestehende wird nur dann richtig beurtheilt, wenn es in seinem Werden und Entstehen erfasst wird.» Unger: Die Ehe in ihrer welthistorischen Entwicklung. 1. l.

³⁾ Ide illenek Balduin azon ismeretes szavai: «Coea sine historia jurisprudentia.»

ennek segédtanai is; de kívülök még vannak számos más szakok, melyek a nélkül, hogy forrásuk, tárgyuk vagy céljuk tekintetéből tudományunkkal közösséget tüntetnének fel, mégis tudományos mívelését elősegítik, tárgya mélyebb felfogásra vezetnek.

E segédtudományokat egyenként elősorolni és jellemezni, messze vezetne; csak egész általánosságban jegyzendő meg tehát, hogy mindazon, akár dogmatikai akár történelmi ismeretek, melyek az álladalmi s társadalmi életre egyáltalában vagy ezek bármelyik tényezőjére fényt derítenek, a jogtörténelemre nézve is gyümölcsözők; mint például a politikai s társadalmi tudományok egész köre, vagy pedig a különböző történelmi szakok.

Alkalmazva mindezen tanokat a magyar alkotmány s jogtörténelemre, mint különös jogtörténelemre, ez is szoros kapcsolatban áll a magyar közönséges történelemmel és a különböző magyar jogi szakokkal; ő sem nélkülözheti a bölcséleti elvek szemmeltartását, a magyar jogi tanok itészetét; és reá is termékenyítő hatással lesznek mindazon ismeretek, melyek a magyar népelet bármily alkatrészeire vagy nyilvánulásaira fényt derítenek; — sőt miután a magyar alkotmány- s jogtörténelem bizonyos részben az európai és az egyetemes jogtörténelemben gyökeredzik; ily hatással lesznek közvetve a népelettel egyáltalában véve foglalkozó mindannyi szakok is.

IV. FEJEZET.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem forrásai.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem kutatói a közönséges magyar történelmével jobbra azonosak, mint az egykorúak feljegyzései, okiratok, emlékek, pecsétek, pénzek stb.,¹⁾ csak hogy ezek közül azok, melyek a hazánkban koronként uralkodott jogelveket foglalják magukban, vagyis magának a magyar jognak kutatói voltak,²⁾ az alkotmány- s jogtörténetre nézve különös jelentőséggel bírnak. Míg azokat, mint ismertetési forrásokat, bővebben tárgyalni a közönséges magyar történelem segédszakai feladása, és használatukra nézve a történet-tudomány általános szabályai irányadók: addig emezek, t. i. a tulajdonképi magyar *jogforrások*, a törvények, kiváltságok stb., mint magának a jogéletnek nyilatkozatai s ennek különböző fejlődési fokozatain jelentőségben változók, nem a bevezetés, hanem a magyar jogtörténelem tárgyát képezik.³⁾

¹⁾ Lásd ezekre nézve az általános magyar történelmi dolgozatokon kívül Schwartner, Palma, Rupp stb. diplomatikai, heraldikai, numismatikai műveit.

²⁾ Ezekről különösen értekezik Wenzel Gusztáv: *De fontibus juris privati hungarici*. Pest, 1836.

³⁾ A magyar jogtörténelemnél ugyanis meg kell különböztetni az u. n. *ismertetési forrásokat*, melyekből a koronként érvénynyel bírt magyar jogelvek ismeretét meritjük, a tulajdonképi *jogforrásoktól*, melyek maguknak a jogelveknek életet adtak; az első azonosak a magyar történelmi forrásokkal egyáltalában.

V. FEJEZET.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem rendszere.

1. §.

A jogtörténelmi rendszerek egyáltalában.

A tudományok rendszerét csak is tárgyak alkatrészeinek természet szerű egymásutánja és az illető tudomány körén belül való különállása határozhatja meg helyesen. Minden egyéb osztályozás, és különösen olyas, mely az illető tudomány körén kívül eső szempontból történik, vagy ennek önállóságát ismeri félre, vagy anyagának világos felfogását kockáztatja.

Ily helytelen osztályozás a jogtörténelem szokásos felosztása *külső- és belsőre*, amaz alatt koronként szerepelt jogforrások előadását, emez alatt az egyes jogintézmények fejlődésének feltüntetését értve;¹⁾ mely felosztás a jogtörténelem tudományos önállóságát nem tekintve és inkább a tételes jogok tanulmányozásának szempontjából kiindulva, a jogélet egyik alárendeltebb nyilvánulását külön alkatrészként elválasztja, és ez által ép maguknak a jogforrásoknak, a koronkénti jogélettel jelentőségben változó, szereplése átértését nehezíti.

¹⁾ E felosztás a jogtörténelem tudományos kifejlődésében leli magyarázatát. A jogtörténelmi tanulmányok ugyanis kezdetben csak mint a tételes jogok segéd tanulmányai szerepeltek, és miután a tételes jogok előadásánál külön szokás választani, mint kell is, az illető jogforrásokat a tételes jogintézményektől, az ezekre vonatkozó történelmi tanulmányok is külön fejlődtek és midőn a jogtörténelmi anyag gyarapodásával, ennek külön tárgyalása célszerűnek látszott, azt keletkezésének megfelelőleg a jogforrások és a jogintézmények történetére vagyis külső s belső jogtörténelemre osztályozák.

A jogtörténelem tárgyát a jogélet fejlődése képezvén, helyes osztályozási alapokul csak is a jogélet természetszerű szétágazása, vagy pedig a jogélet fejlődési szakai szolgálhatnak.

A jogélet ahhoz képest, a mint az álladalmi vagy társadalmi életnek ad külső kifejezést, s ezek szerint különböző erők s tényezők eltérő irányu összműködését szabályozza, a köz- és magánjogi életre oszolván, ez a jogtörténelemnek az *alkotmány-* és a szorosabb értelemben vett *jogtörténelemre* való osztályozását szüli; ez utóbbinak részletes osztályozását a jogéletnek további szétágazása a személy-, vagyon-, perjogra stb. adván. Másrészt pedig, miután az álladalmi s társadalmi életnek egymással és ezeknek ismét a jogélettel való benső összefüggésénél fogva a nemzetek közjogi és magánjogi életének mindannyi alkatrészei hosszabb, rövidebb idő alatt kapcsolatosan átváltoznak: a jogélet ezen fejlődési menete a jogtörténetnek egy másik, t. i. *korszakokra való felosztását* eredményezi.¹⁾

E kettős felosztásnak czélszerű összeegyeztetéséből leszámazik a jogtörténelem egyedül helyes rendszere, mely a korszakokra való felosztást fő felosztásként tekintve, az egyes korszakok tárgyalása alkalmával, azok sajátlagos jellegű jogéletének mindannyi ágát s nyilvánulását külön-külön szemügyre veszi.

2. §.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem rendszere különösen.

Követve az ép kifejtett rendszert, a magyar alkotmány s jogtörténet a magyar közjogi s magánjogi élet mindannyi alkatelemeinek kifejlődését azon korszakok

¹⁾ Zöpf (Deutsche Rechtsgeschichte. Stuttgart, 1858.) az elsőt ethnographiai, a másodikat synchronisticai rendszernek nevezi.

szerint fogja legcélszerűbben tárgyalni, melyekben a magyar álladalmi s társadalmi élettel kapcsolatosan az összes magyar jogéletnek átalakulása, elemeiben ép úgy, mint általános jellegére nézve, véghez ment.

A magyar álladalmi s társadalmi élet, a magyar törzseknek egy nemzetté tömörülése óta, három ízben változott át elemeiben és jellemében. Első ízben a tizenegyedik század elejével, midőn szent István alatt a nyugati keresztény eszmék szerint idomult; másodízben a tizennegyedik században, midőn hűbéri elemek és eszmék vertek kebelében gyökeret; és harmadszor 1848-ban, midőn a francia forradalom által érvényre juttatott, ujkori álladalmi s társadalmi eszmék hatották által.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem tehát *három főkorszakra* fog oszolni, előrebocsátásával egy u. n. *elő-kornak*, mely t. i. azon viszonyokat s elemeket fejlesztette ki, melyeket a magyar nemzet álladalmi s társadalmi élete létesítésére e hazában feltalált. Oszlik ugyanis: 1. az *ősi magyar álladalmi s társadalmi szervezet korára*, mely egybeesik a vezérek korával és 888—1000-ig terjed; 2. a *szent István-féle álladalmi s társadalmi szervezet korára*, mely szent István királyságával veszi kezdetét, és az Anjou-ház trónraléptéig terjed, tehát 1000—1308-ig; és 3. a *szent korona- s ősiségi álladalmi s társadalmi szervezet korszakára*, mely a tizennegyedik század elejétől egész 1848-ig terjedő időszakot foglalja magában; míg végtére az 1848-i törvényhozás a magyar álladalmi s társadalmi szervezet fejlődésének negyedik korszakát nyitotta meg, mely azonban a magyar jogtörténelem tárgyát még nem képezi.

A magyar jogélet a jogtörténelmi korszakok mindekében sajátlagos jelleggel bírván, mely az illető korszak közjogi s magánjogi élete mindannyi terein nyilvánul, és mely az ebben uralkodó eszmék és a benne

szereplő elemek összehatásának eredménye: nyomozhatónak kell lenni tehát, hogy bizonyos álladalmi s társadalmi eszmék s elemek fejlődésével, mikép létesült az egyes korszakok sajátlagos jogélete, mikép gyakorolta ez uralmát, és a kérdéses eszmék s elemek átalakulásával mikép indult ismét hanyatlásnak s lőn a következő korszak sajátlagos jogélete előkészítve; vagyis nyomozhatnunk kell az egyes jogtörténelmi korszakok sajátlagos jogéletének fejlődését, virágzását és hanyatlását, mi a magyar jogtörténelmi főkorszakoknak további felosztását *al-korszakokra*, lehetségesíti.

E további osztályozás alkorszakokra, azonban csak is a magyar közjogi élet, vagyis alkotmányunk fejlődése szempontjából történhetik, minthogy azon tényezőknek, melyek a magánjogi élet fejlődését eszközlik, jóval lassúbb és kevésbbé szembetűnő működése, e fejlődést csak főbb vonásaiban engedi rendszerint felismerni, részletes menetében vajmi ritkán; — sőt a magyar jogélet első korszakára nézve adatok hiányában még az alkotmányfejlődés tekintetéből sem lehetséges.

A Szent István-féle álladalmi és társadalmi szervezetnél azonban már követhetjük a fejlődési szakokat; világosan felismerhető lévén ugyanis annak több rendbeli lényeges alkatelemei lassankénti átalakulása Kálmán uralkodásától innen, és evvel magának a Szent István-féle szervezetnek bomladozása, mi határozottabb kifejezést első ízben az arany bullában lelt, mely midőn a Szent István-féle szervezet főelvei megtartását biztosítani törekszik, egyuttal bizonyosságot tesz, hogy ezek a tizenharmadik század elejével már veszíteni kezdetek erejükből. Miután pedig e hanyatlási irány az arany bullától innen folyvást fokozódik, mignem azon zavarteljes, mondhatni anarchikus állapotban leli végét, melyet az utolsó Árpádok s a tizennegyedik század első évtizedé-

nek története mind az álladalmi, mind pedig a társadalmi téren visszatükröz: az 1222-ki arany bullát lehet oly határpontként tekinteni, mely a Szent István-féle szervezet fejlődési s virágzási szakát hanyatlási szakától elválasztja.

Az Anjouk trónraléptével veszik kezdetüket az álladalmi s társadalmi rendnek Magyarországon helyreállítására irányzott törekvések, segélyével új elvek s ennek folytán új kötelékeknek; mely új, és pedig a szervezendő elemeknek megfelelőleg, hűbéri elvek s kötelékek összefüzéséből a Szent István-féle álladalmi s társadalmi rendnek a tizennegyedik századra átszállott elemei s eszméivel, alakult meg e század folyamában egy új álladalmi s társadalmi rend, melyet sarkoszlópai, a hűbéri ugyan, de mindamelletts sajátlagos magyar jelleggel is bíró szent korona-féle, banderialis s ősiségi intézmények után, *a szent korona-féle s ősiségi álladalmi s társadalmi szervezetnek* lehet elnevezni. Fejlődési szakát e szervezetnek tehát ezen, reá nézve sarkalatos intézmények jogi megalkakulása fogja berekesztetni, vagyis az 1435. év, melyben, közülök legkésőbbben, a banderialis szervezet törvény útján megállapítva lón. Innét számítható a szent korona-féle s ősiségi szervezet teljes uralmának kora, mely egész a tizennyolczadik század elejéig tart, de melyet a mohácsi vész (1526.) ismét két alkorszakra szakít.

A mohácsi vész után ugyanis, nem csak hogy új dynastia jutott állandóan a magyar trónra, hazánkra nézve új uralkodási traditiókkal s elvekkel; hanem a török befészkelésével az országba és a reformatio terjedésével járt politikai s vallási küzdelmek az alkotmányfejlődés terén bizonyos stagnatiót idéztek elő, mi a 16-ik és 17-ik századot a magyar jogtörténetre nézve is külön korszaknak jellegzi.

Csak a tizennyolczadik század elején, a török hódoltság s a vallási mozgalmak megszűntével, indulhatott a magyar álladalmi s társadalmi élet ujolagos, habár nem háborítatlan folyásnak, és pedig az uj-kori európai álladalmi s társadalmi eszmék felé, melyeket hazánkban teljes uralomhoz végtére az 1848-ki törvényhozás juttatott; és így az 1723- és 1848-ik évek közötti időszak, mint a szent korona-féle s ősiségi álladalmi s társadalmi szervezet felbomlásának és az újabb magyar alkotmányos s jogélet kifejlesztésének korszaka tűnik fel.

Mindezek után a magyar alkotmány s jogtörténet rendszerét következőleg lehet megállapítani:

I. Előkor a Magyarországra vonatkozó történelmi ismeretek kezdetétől a magyar állam itteni megalapításáig, azaz a 892. évig.

II. Az őskori magyar álladalmi s társadalmi szervezet korszaka, vagyis a vezérek kora 892—1000.

III. A Szent István alkotta álladalmi s társadalmi rend 1000—1308.

a) A Szent István-féle szervezet kifejlődési s virágzási kora 1000—1222.

b) A Szent István-féle szervezet hanyatlási kora 1222—1308.

IV. A szent korona-féle és ősiségi álladalmi s társadalmi rend 1308—1848.

a) E szervezet kifejlődési kora 1308—1435.

b) E szervezet teljes uralmának kora 1435—1526.

c) A vallási s politikai mozgalmak kora 1526—1723.

d) Az ősiségi s szent korona-féle társadalmi s álladalmi szervezet felbomlásának kora 1723—1848.

VI. FEJEZET.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem haszna.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem haszna az eddig előadottak után bővebb indokolásra alig szorul.

A népek álladalmi s társadalmi szervezetét álladalmi s társadalmi életükkel karöltve láttuk fejlődni, azok jelenlegi alkotmányát és jogát tehát a mult szüleményeiként jelentkezni; miután pedig ezek is tovább fejlődni hivatvák és csakis az eddigi fejlődésnek s a jelen viszonyoknak megfelelő, tehát természetszerű fejlődési menetjótékony hatásu, világos: hogy mindazokra nézve, kik valamely nép álladalmi s társadalmi élete alakulására befolyást venni hivatvák, az alkotmány s jogtörténelem ismerete elkerülhetetlenül szükséges; sőt mindazokra nézve is nélkülözhetlen, kik ez alakulási menetet szemmel kísérni akarják, s e téren csak megközelítőleg is önálló véleményre igényt tartanak.

Áll ez különösen mi reánk, magyarokra nézve, kiknek alkotmányát nem szabályozza egy kimerítő charta, nem rendszeres törvénykönyvek jogát; hanem «összes polgári, politikai s alkotmányos közéletünknek, mindannyi intézményeinknek gyökérszálai a letűnt századok mohos földében ágaznak szét, onnét szivják tenyészetük éltető nedvét, szóval történeti alapokon nyugosznak»¹⁾ és ép azért helyes megismerésükhöz csupán történelmi fürkészés útján juthatunk.

¹⁾ Horváth Mihály szavai a Magyar Történelmi Társulat Kolozsvártt, 1868. sept. 21-én tartott nagygyűlésén.

A magyar publicista, a magyar jogász lépten nyomon szorul a magyar jogtörténelem adataira; nélkülök nézetei fennálló álladalmi s társadalmi jogintézményeinkről nem ritkán tévesek lesznek, életrevalóságukról ítélete félszeg, mi sokak által osztva, a nemzeti fejlődést teheti kockára.

VII. FEJEZET.

A magyar alkotmány- s jogtörténelem irodalma.

Mig a jogtörténelmi anyag feldolgozása külföldön, kivált Némethonban, már is nagy mérvű haladásnak indult, a magyar jogtörténelmi irodalom rendkívül hátramaradt. A tizenhetedik század második feléből ismerünk ugyan már a magyar közjog történelmével foglalkozó művet,¹⁾ és Jóni János, a «hún-magyar jog eredete s fejlődése»-ről irt munkájában,²⁾ már a mult század elején megkísérté a magyar jogtörténelem megírását; de sem ő, sem azok, kik a tizennyolczadik század végével és a jelen elejével a magyar jogtörténelem rendszeres előadásával foglalkoztak munkáikban,³⁾ nem hatoltak be a magyar jogélet mélyebb alapjaiba s belső menetébe, hanem csak annak koronkénti külső jelenségei száraz elősorolásánál állapodtak meg jobbára.

Jóval többet lenditettek a magyar jogtörténelmen, történelmi kutatóinknek Schwandtner által 1746-ban

¹⁾ *Pancratius*, tractatus politico-historico-juridicus iuris publici Regni Hungariae. Kassa, 1668. újra lenyomtatva Horváthnál, bibliotheca jurisconsultorum Hungariae II. kötetében. Pozsony, 1787.

²⁾ Jóny János, Commentatio historico-juridica de origine et progressu juris hunno-hungarici Lőcse 1727.

³⁾ *Historia juris hungarici per suas positiones Nagy-Szombat 1779.* — *Décsey Antal*, Historia de ortu, progressu, fati, mutationibus, reformationibus, jurisconsultis et legislatoribus Jurisprudentiae Hungaricae. Pest, 1785. — *Fleischhacker János* Historia Juris Hung. Pozsony 1791. — *Hajnik Pál* Historia Juris Hungarici. Buda, 1807. — *Kelemen Imre*, Historia juris hungarici privati documentis et testimoniis illustrata. Buda 1818. — *Markovits János*, Adumbratio Historiae juris privati hungarici. Buda 1829. — Ide sorozható *Szlemenics Pál* Magyar törvények történetirata is.

megindított kiadása, s azon nagyszerű okmánygyűjtemények létesítése, melyek *Kaprinay*, *Hevenessy*,¹⁾ *Fejér György*²⁾ és ujabban különösen *Wenzel Gusztáv*³⁾ fáradozásainak köszönhetők; és lendítettek a nagy számú alkalmi iratok, melyek 1790-től innen, időnként felmerült közjogi viták folytán, egyes közjogi kérdések felvilágosítása kedvéért készültek.⁴⁾

Az elsők, kik merően tudományos czélból, és magukból a forrásművekből s okmányokból meritve adtak ki nagybecsű jogtörténelmi dolgozatokat, *Benczur József*, *Kollár Ádám* és *Kovachich Márton György* voltanak, kik közül különösen az utóbbi, nagyszámú dolgozataival és még kézírataiban rejlő tetemes jogtörténelmi anyag összegyűjtésével, magának a magyar jogtörténelem körül halhatatlan érdemeket szerzett.

A tizenkilenczedik század harmadik évtizedétől kezdve már sűrűbben találkozunk jogtörténelmi értekezésekkel s dolgozatokkal, de inkább csak a közjog, kevésbbé a magán-, büntető- s perjog történetére nézve, melyek közül főleg gr. *Cziráky Antal Mózes*,⁵⁾ *Bartal György*⁶⁾ és *Wenzel Gusztáv*⁷⁾ művei emelendők ki.⁸⁾

¹⁾ Még kéziratban a magyar kir. egyetem könyvtárában.

²⁾ *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiae ac civilis*. Buda, 1829.

³⁾ Árpádkori okmánytár; a m. tud. Akadémia megbízásából.

⁴⁾ Ide számítandók péld. a horvát kérdés felett irt számos dolgozatok, mely egyes értekezésekről az illető kérdések tárgyalása alkalmával fog említés tétetni.

⁵⁾ Különösen «*Disquisitio historica de modo consequendi summum imperium etc.*» Buda 1820. című munkájával.

⁶⁾ *Comment. ad historiam juris stat. publ. Hung. aevi medii Lib. XV. Pozonii, 1847. III. kötet.*

⁷⁾ Különösen Magyar s erdélyi magánjogának I. kötetében: A magyar s erdélyi magánjog történetének rövid vázlata.

⁸⁾ Az erdélyi jogtörténetre nézve főleg *Vajda László Synopsis Historiae juris Transilvanici*. Kolozsvártt, 1830. és *Libloyi Schuler Frigyes* *Siebenbürgische Rechtsgeschichte*, Nagy-Szeben, 1854. említendők.

A magyar jogtörténelem műveléséről szólva, lehetetlen még hálásan fel nem említeni a lendítő hatást, melyet arra Pray s Katonától innen, az egyetemes magyar történelmi munkák gyakoroltak, nevezetesen az újabb történetírás szellemében irt művei *Szalay László* s *Horváth Mihálynak*, kik a nemzeti élet koronkénti szellemének felderítésével, megbecsülhetetlen világot vetettek jogéletünk fejlődésére is.

Nevezetes lépés történt végtére a magyar jogtörténelem művelésének előmozdítására azzal, hogy az napjainkban, a külföld példájára, hazánkban is a jogi tanzakok közé felvétellett, minek már is több rendbeli majd «különös tekintettel a jogfejlődésre» irt, majd egyenesen az alkotmány-fejlődést tárgyaló történelmi kézikönyvek köszönhetők ¹⁾ és mitől a magyar jogtörténelemnek behatóbb művelése várható.

¹⁾ Ide tartoznak *Bocsor Károly* pápai jogtanárnak 1861-ben megjelent és *Ladányi Gedeon* debreczeni főiskolai tanárnak a «Magyar alkotmány története» című, már második kiadást ért műve.